

Управління культури Полтавської обласної державної
адміністрації

Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара

Зберігаючи довкілля, ми захищаємо Україну

Бібліографічний покажчик

Упорядник – Карпінська Надія Лазарівна

Зберігаючи довкілля, ми захищаємо Україну : бібліографічний покажчик / упоряд. Н. Л. Карпінська; обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2017. – 40 с.

Земля – наш дім. А який він? Французький географ Елізе Реклю сказав: „Людина створює навколишнє середовище за своїм образом і подобою”. Тобто ми маємо те навколишнє середовище, яке заслужили. Активна і непродумана діяльність людини призвела до того, що біосфера планети перебуває в критичному стані.

Саме тому у бібліографічному покажчику ідеться про екологічну кризу, вирішення якої нині є найважливішим завданням людства. Тож в даному матеріалі ми проаналізуємо екологічні уроки минулого й теперішнього, розкриємо суть глобальних екологічних проблем і можливі варіанти їх вирішення.

Матеріал не є вичерпним.

З метою екологічного виховання даний посібник адресується молоді, вчителям, бібліотечним працівникам, всім, хто цікавиться темою.

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Екологічна політика України	5
2. Правове регулювання управління природоохоронною діяльністю.....	9
2.1 Напрями і форми міжнародної співпраці з питань охорони навколишнього середовища.....	13
3. Загальнодержавна екологічна програма.....	16
3.1. Охорона атмосферного повітря.....	17
3.2. Охорона водних ресурсів.....	19
3.3. Охорона землі і ґрунтів.....	21
3.4. Охорона лісів.....	23
3.5. Охорона надр.....	24
4. Надзвичайні ситуації.....	25
5. Біобезпека.....	27
6. Біологічне та ландшафтне різноманіття.....	29
7. Відходи та небезпечні хімічні речовини.....	31
7.1. За життя без сміття	32

Передмова

Природа – це все те, що нас оточує: квіти, дерева, водойми, ліси і багато іншого. Завдяки природі людина жива, адже ми дихаємо природним повітрям, харчуємося тим, що дає нам земля, носимо речі, зроблені з природних матеріалів. Людина нерозривно пов'язана з природою: без неї у нас не буде життя. Тому ми повинні любити, берегти і захищати природу.

Екологічні проблеми виникли не сьогодні. Ще майже 4 тисячі років тому вавилонський цар Хаммурапі, а пізніше – китайські й монгольські імператори дбали про збереження природи й видавали накази про охорону лісів, степів, води.

Із розвитком цивілізації та науково-технічного прогресу, проблеми між природою та суспільством загострюються. Діяльність людини стала причиною отруйного, шкідливого повітря в промислових центрах, знищених лісів, сотень зниклих видів тварин і рослин, повного виснаження ґрунтів, забруднення водних ресурсів.

Розуміючи всю небезпеку екологічних проблем, в Україні діє екологічне законодавство, яке об'єднує екологічні і юридичні норми різного рівня і різної спрямованості. Це конституційні норми, звичайні норми, орієнтовані на соціальні відносини різного змісту з приводу охорони різних природних об'єктів.

Саме на виконання загальнодержавної цільової екологічної програми у бібліографічному посібнику „Зберігаючи довкілля, ми захищаємо Україну” ми намагаємося розкрити проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, поводження з небезпечними відходами, небезпечними хімічними речовинами.

В запропонованому покажчику ми хочемо розкрити прості речі, яких повинен дотримуватись кожен з нас. А саме – не потрібно просто так ламати гілки дерев, зривати з них листя, рвати квіти і ловити метеликів, адже всім цим можна милуватися день у день. У лісі не треба залишати багаття, кидати сірники і непогашену цигарку, вони можуть привести до величезних пожеж. На вулицях не треба залишати сміття, адже поступово воно накопичується та перегниває довгі роки.

У покажчику висвітлюються питання поводження з відходами, забруднення атмосферного повітря, ґрунтів та водних ресурсів. Ми вважаємо, що важливим напрямком в цьому є і екологічна освіта, оскільки без розуміння відповідальності кожного громадянина за стан довкілля марно сподіватися на поліпшення екологічної ситуації.

Матеріали згруповані в запропонованих розділах. Використовувалися джерела, наявні в бібліотеці: книги, брошури, статті з періодичних видань, а також інтернет-ресурси. Для зручності – інформаційні джерела розміщується в кінці кожного розділу. Даний бібліографічний покажчик не може претендувати на вичерпність, враховуючи величезну наявність літератури. Проте він буде корисний для переосмислення і переоцінки свого ставлення до навколишнього природного середовища, намагання зберегти і примножити природні багатства.

1. Екологічна політика України

Як наша держава дбає про охорону біосфери?

Екологічна практика в сучасному світі займає домінуючі позиції. В соціальній практиці дуже нечітко вимальовується усвідомлення важливості теми, хоча йдеться про майбутнє усього людського роду. Розвиток екологічного стану на планеті спонукає людей до пошуку шляхів подолання екологічної кризи.

Політика та екологія, до недавнього часу, були дещо індиферентними поняттями стосовно одна одної. У сучасній

політиці з'явився новий напрямок діяльності – екологічна політика.

Екологічна політика – це комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, правова охорона екологічних систем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування.

Екологічна політика визначається як організаційна та регулятивно-контрольна діяльність суспільства і держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного середовища, ефективне поєднання функцій природокористування і природоохорони, забезпечення нормальної життєдіяльності та екологічної безпеки громадян.

Екологічна політика охоплює дві групи взаємопов'язаних завдань:

по-перше – завдання, спрямовані на збереження умов існування людини, і, по-друге – формування культури (насамперед, екологічної) життя.

При цьому істотно зазначити, що термін "екологічна політика" у вузькому сенсі відповідає природоохоронній екологічній політиці. У широкому ж сенсі він вміщує політику в галузі охорони навколишнього середовища, природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з політикою щодо їх спеціальних питань.

У випадку з іншими сферами доцільно розглядати галузеву екологічну політику (екологічну політику в конкретній галузі).

Екологічна політика являє собою свідому і організовану регулюючу діяльність, за допомогою якої і за посередництвом держави і громадських, а особливо політичних організацій регулюється ставлення суспільства до природи з метою захисту і розвитку навколишнього середовища. Обумовлену таким чином екологічну політику не слід розуміти як державну політику, як здійснення державної влади, хоча, звичайно, держава є важливим чинником її реалізації ...

Для розвитку громадянського суспільства, як умови реалізації державної політики у сфері екології, необхідне вдосконалення законодавства:

- для створення правових умов, що дозволяють громадянам брати участь у прийнятті та реалізації екологічно значимих рішень, у тому числі шляхом проведення опитувань, громадських слухань, громадських експертиз та референдумів;

- з метою розвитку громадського екологічного контролю, в тому числі громадських інспекцій.

Під еколого-правовою політикою розуміють систему законодавчих, адміністративних та економічних заходів, що вживаються державою для вирішення екологічних проблем.

У міжнародно-правових документах договірні сторони також використовують термін "екологічно обгрунтована політика", а також мають на увазі її здійснення в рамках таких більш широких понять, як "національна політика з метою сталого розвитку", "співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища", "спільні дії в галузі екологічної безпеки", "взаємодія в галузі екологічної безпеки".

У документах міжнародного права навколишнього середовища є такі спеціальні терміни, як: "політика щодо лісів", "політика в галузі просторового планування", "політика в галузі попередження і боротьби із забрудненням водних ресурсів", "політика з метою зведення до мінімуму шкоди, що завдається здоров'ю людей та навколишньому середовищу небезпечними та іншими відходами".

Метою державної екологічної політики є збереження та своєчасне відновлення екосистеми по всій території України, що необхідно для гармонійного існування живої та неживої природи, досягнення рівноваги використання природних ресурсів, відновлення і розвитку суспільства, і навіть гарантування безпечного середовища для життя і здоров'я населення.

Визначено, що **принципи** національної екологічної політики є пріоритетними:

- забезпечення збалансованості екологічних, економічних та соціальних інтересів у суспільному розвитку держави;
- інтеграція екологічних цілей у галузеву політику на тому ж рівні, що економічні та соціальні мети, забезпечення екологічної безпеки й підтримка екологічної рівноваги території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
- сприяння усвідомлення суспільством необхідності збереження навколишнього середовища майбутніх поколінь; участь громадськості у формуванні та її реалізації екологічної політики;
- невідворотність відповідальності порушення законодавства про охорону навколишнього природного довкілля;
- пріоритетність вимог "забруднювач довкілля та користувач природних ресурсів платять повну ціну";
- достовірність екологічної інформації.

Відмінності соціально-економічного розвитку регіонів України зумовлюють нерівномірне техногенне навантаження на навколишнє природне середовище. Передбачається, що положення Стратегії та розроблені на її основі Національні плани дій будуть інтегровані в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізовані на рівні регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища, на основі яких будуть розроблені місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища, підготовлені на рівні сільських, селищних та міських рад.

У результаті виконання місцевих планів дій передбачається посилити роль органів місцевого самоврядування в процесі реалізації державної екологічної політики, визначити напрями її вдосконалення з урахуванням регіональної

специфіки та Керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту (Ганновер, 2000 рік).

Отже, відповідно до прийнятої Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року регіональна екологічна політика також має свої завдання:

- розроблення та виконання середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструменту реалізації національної екологічної політики на регіональному рівні;
- впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, урахування вимог Ольборзької хартії під час проведення оцінки регіональних програм соціального та економічного розвитку, перегляд до 2020 року генеральних планів розвитку великих міст з метою імплементації положень зазначених міжнародних документів;
- розроблення до 2020 року нормативно-правової бази щодо еколого-економічних макрорегіонів;
- проведення до 2020 року класифікації регіонів за рівнями техногенно-екологічних ризиків, створення відповідних банків геоінформаційних даних і карт;
- створення пілотного проекту щодо поєднання системи територіального планування з процедурами довгострокового прогнозування, еколого-соціально-економічного планування та проведення стратегічної екологічної оцінки на прикладі Карпатського макрорегіону;
- розвиток партнерства "громадськість – влада – бізнес" на регіональному рівні з метою забезпечення до 2020 року соціальних та екологічних стандартів екологічно безпечного проживання населення;
- зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування навколишнього природного середовища у межах міст, підвищення показників озеленення та територій зелених насаджень загального користування, зниження до 2020 року рівня забруднення атмосферного повітря, водойм, шумового та електромагнітного забруднення.

Список використаних джерел:

Україна. Закони. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: від 21 грудня 2010 року № 2818-VI // Офіційний вісник України. – 2011. - № 3. – С. 13-34.

Україна. Закон. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні : від 16.10.2012 р. № 5456-VI / Україна. Закон. // Голос України. - 2012. - **17 листоп.** - С. 9-17 ; Урядовий кур'єр. - 2012. - **4 груд.** - С. 9-16.

Барбашова, Н. Правові фактори забезпечення екологічної політики на регіональному рівні [Текст] / Н. Барбашова // Підприємництво, господарство і право. - 2014. - № 2. - С. 62-66.

Бурковський, О. Псевдоценталізація: наслідки для довкілля [Текст] /

О. Бурковський // Екологічний вісник. - 2015. - № 3-4. - С. 5-7.

Глуха, В. В. Теоретичні засади розвитку державної екологічної політики України [Текст] / В. В. Глуха // Держава та регіони: Державне управління. - 2016. - № 1. - С. 11-15.

Злобін, Ю. Екологічна політика. Охорона природи на державному і міждержавному рівнях [Текст] / Ю. А. Злобін // Злобін Ю. А. Загальна екологія. - Суми, 2003. - С. 386-392.

Євстігнєєв, А. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року як джерело права екологічної безпеки [Текст] / А. Євстігнєєв // Юридична Україна. - 2011. - № 9. - С. 69-73.

Ковпак, Л. Природоохоронна політика в Україні: засади формування та шляхи реалізації (1991-2011 рр.) [Текст] / Л. Ковпак // Український історичний журнал. - 2011. - № 4. - С. 93-107.

Омельяненко, Т. Л. Напрями екологічної політики у сфері поводження з відходами в Україні [Текст] / Т. Л. Омельяненко // Екологічний вісник. - 2015. - № 6. - С. 8-9.

Охорона навколишнього середовища: проблеми національного та міжнародного правового регулювання [Текст] // Право України. - 2011. - № 2. - С. 4-168.

Перга, Т. Екологічна політика як інструмент зближення України з ЄС [Текст] / Т. Перга // Зовнішні справи. - 2014. - № 1. - С. 44-47.

Перга, Т. Нові акценти екологічної безпеки: політика ЄС з адаптації до змін клімату [Текст] / Т. Перга // Віче. - 2016. - № 7-8. - С. 26-29.

Фролова, А. В. Умови та чинники забезпечення ефективної державної екологічної політики [Текст] / А. В. Фролова // Екологічний вісник. - 2012. - № 5. - С. 31-32.

Хижнякова, Н. Система інструментів екологічної політики у сфері поводження з хімічними засобами захисту рослин [Текст] / Н. Хижнякова // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - № 4. - С. 187-194.

Шевченко, І. Стратегічна екологічна оцінка як інструмент екологічної політики України [Текст] / І. Шевченко // Економіка України. - 2016. - № 10. - С. 79-86.

Яка екологічна політика потрібна Україні? [Текст] // Екологічний вісник. - 2016. - № 1. - С. 2-5.

Електронні ресурси:

Екологічна політика та проблеми захисту довкілля [Електронний ресурс] // Мрео «Наш дім – Манява» : [сайт] /. – Текст. дані. – Манява, 2017. – Режим доступу: http://manyava.ucoz.ua/publ/ekologichnij_menedzhment/ekologichnij_menedzhment/ekologichna_politika_ta_problemi_zakhistu_dovkillja/29-1-0-439 (дата звернення: 24.05.2017). – Назва з екрану

2. Правове регулювання управління природоохоронною діяльністю

Правове регулювання взаємовідносин природи й суспільства полягає у встановленні науково обґрунтованих правил поведінки людини стосовно природи й закріплення їх державою на законодавчому рівні.

Основу правової охорони навколишнього природного середовища представляють такі правові документи:

- Конституція України;
- закони та кодекси у сфері охорони навколишнього середовища (норми земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, про природно-заповідний фонд і про тваринний світ).
- Укази і розпорядження Президента з питань екології і природокористування, урядові природоохоронні акти;
- нормативні акти міністерства;
- нормативні рішення органів місцевого самоврядування.

Конституційні основи охорони навколишнього природного середовища закріплені у Конституції України. Стаття 50 Основного Закону України проголошує, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Безпечним для життя і здоров'я людей довкілля є такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної ситуації та виникненню небезпеки для життєдіяльності населення.

Критерії безпечного стану довкілля визначаються екологічними стандартами і нормативами та технічними, санітарно-гігієнічними, будівельними та іншими нормами та правилами, що містять вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища. Відповідно до них здійснюється: розміщення, проектування, будівництво, реконструкція, введення в дію та експлуатація підприємств, споруд та інших об'єктів, застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних речовин, експлуатація і обслуговування автомобільного транспорту, вирішення питань охорони довкілля від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів та від забруднення радіоактивними, виробничими, побутовими та іншими відходами, а також при впровадженні відкриттів, винаходів, застосуванні нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем.

Здійснення заходів щодо охорони довкілля забезпечується: фінансуванням за рахунок державного і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища та власних коштів підприємств;

економічним стимулюванням діяльності, яке сприяє поліпшенню якості довкілля; функціонуванням системи збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан довкілля (екологічний моніторинг); проведенням екологічної експертизи проектів господарської та іншої діяльності; державним контролем за дотриманням екологічних стандартів, нормативів і правил та застосуванням до їх порушників, заходів адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності.

Широкі повноваження в галузі охорони довкілля надані громадянам. Вони, в порядку, що визначений законодавством, мають право брати участь в обговоренні матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції екологічно небезпечних об'єктів та вносити пропозиції в державні та господарські органи з цих питань, а також в проведенні громадської екологічної експертизи, пропозиції щодо організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду, виконувати функції громадських інспекторів охорони навколишнього природного середовища тощо.

Конституційне закріплення отримали дві найважливіші складові екологічних прав громадян: право на відшкодування шкоди, заподіяної погіршенням стану довкілля та право на отримання і використання екологічної інформації.

Кожен громадянин має право на подання до суду позовів про відшкодування шкоди внаслідок негативного впливу на довкілля діяльності підприємств, установ, організацій та окремих громадян. Така шкода відповідно до ст. 69 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 р. підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі. У відповідних випадках враховуються витрати на лікування і відновлення здоров'я та витрати, пов'язані зі зміною місця проживання, професії, а також неодолені прибутки за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану придатного для використання за цільовим призначенням, інші витрати та неодолені прибутки громадян, що пов'язані з погіршенням стану довкілля.

Конституція України визнає екологічну інформацію відкритою, забороняє її засекречувати, гарантує вільний доступ до отримання даних про стан довкілля (обсяги, склад хімічних токсичних речовин, джерела забруднення на відповідній території, рівні радіаційного забруднення) та про якість харчових продуктів, предметів побуту, а також визнає право громадян на її поширення. Порядок реалізації громадянами права на інформацію, включаючи екологічну, визначається Законом України "Про інформацію", прийнятому 2 жовтня 1992 р.

Охорона навколишнього природного довкілля - складова раціонального природокористування. Вона здійснюється різними правовими методами. Причому у правових формах захищаються переважно всі компоненти природного довкілля.

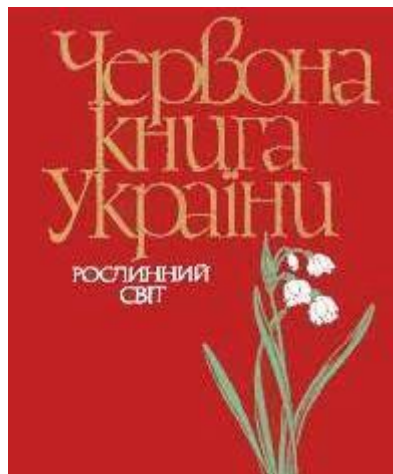
Сучасними головними нормативно-правовими актами, регулюючими основи організації охорони навколишнього природного середовища, є закони України: «Про охорону навколишнього природного довкілля» від 25 червня 1991 р., «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1991 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., «Про тваринний світ» від 3 березня 1993 р., «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р. Також деякі відносини у сфері використання коштів і охорони навколишнього природного середовища регулюються кодексами - земельним, водним, лісовим та іншими кодексами.

Одним з головних нормативно-правових актів, що регулює основи організації охорони довкілля є Закон України **“Про охорону навколишнього природного середовища”**. Він визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища і регулює відносини у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною. Закон (ст. 3) проголошує основні принципи охорони навколишнього природного середовища, такі, як пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Право власності на природні ресурси складають норми права, які регулюють відносини володіння, користування, розпорядження природними ресурсами. Земля, її надра, атмосферне повітря, інші природні ресурси України є власністю народу України. У державній власності перебувають всі землі України, за винятком земель, переданих у комунальну і приватну власність. Від імені народу України право розпорядження природними ресурсами здійснює Верховна Рада України.

Поряд з правами, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає і певні обов'язки громадян. Так, незалежно від того, є громадяни природокористувачами, чи ні, — вони зобов'язані берегти природу, раціонально використовувати її запаси, не завдавати шкоди. Крім того, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» покладає на громадян і підприємства, установи й організації, як суб'єктів спеціального використання природних ресурсів, спеціальні обов'язки. Так, плата за спеціальне природокористування встановлюється на основі нормативів плати і лімітів використання природних ресурсів. Ці нормативи визначаються з урахуванням розповсюдження природних ресурсів, їх якості, можливості використання, місцезнаходження, можливості переробки і зберігання відходів. До того ж суб'єкти спеціального природокористування зобов'язані сплачувати певні кошти за забруднення навколишнього природного середовища, що встановлюються за викиди у атмосферу забруднюючих речовин; скидання забруднюючих речовин на поверхню води, у територіальні і морські води, а також під землю.

Контроль у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища здійснюється шляхом перевірки, нагляду, обстеження, інвентаризації та експертиз. Він може здійснюватись як уповноваженими державними органами, так і громадськими формуваннями. Державний контроль покладається на Ради народних депутатів, державні адміністрації та Міністерство охорони навколишнього природного середовища і його органи на місцях.

Важливе місце в правовій охороні довкілля займає **Червона книга України** – офіційний державний документ, в якому міститься перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її територіального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення. Червона книга перевидається не рідше одного разу на 10 років. Її ведення здійснюється спеціально уповноваженим центральним

органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів. Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України. Залежно від стану та ступеня загрози зникнення видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України, вони поділяються на певні категорії.

Правове регулювання управління природоохоронною діяльністю не повинне обмежуватися тільки охороною навколишнього природного середовища. Воно полягає, або принаймні повинно полягати не тільки в охороні, а й у відновленні природи, що постраждала від людського безглуздя. Правове регулювання управління природоохоронною діяльністю має неперевершене значення, оскільки від нього залежать здоров'я планети і саме існування людства.

Список використаних джерел:

Блавацька, Д. А. Проблеми систематизації національного екологічного законодавства в контексті євроінтеграції [Текст] / Д. А. Блавацька // Право та інновації. - 2016. - № 4. - С. 78-86.

Діденко, Т. І. Поняття екологічного законодавства: теоретичний аспект і законодавче визначення [Текст] / Т. І. Діденко // Держава та регіони: Право. - 2013. - № 1. - С. 140-145.

Ерехемля, А. Польський досвід адаптації екологічного законодавства до права Європейського Союзу [Текст] / А. Ерехемля // Право України. - 2016. - № 10. - С. 160-169.

Кишко-Єрлі, О. Адаптація екологічного законодавства України до права навколишнього середовища Європейського Союзу [Текст] / О. Кишко-Єрлі // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 3. - С. 215-219.

Кіндюк, Б. В. Кодифікація та моніторинг нормативно-правових актів, прийнятих у сфері охорони природи радянської та незалежної України [Текст] / Б. В. Кіндюк // Юридична Україна. - 2015. - № 10-12. - С. 17-23.

Лазаренко, Я. Екологічне право України на шляху до Європейського Союзу: питання адаптації [Текст] / Я. Лазаренко // Право України. - 2010. - № 12. - С. 138-143.

Медведєва, М. О. Механізми з питань дотримання багатосторонніх

природоохоронних угод [Текст] / М. О. Медведєва // Часопис Київського університету права. - 2012. - № 2. - С. 350-353.

Луць, В. Правова регламентація контролю у сфері забезпечення суб'єктивних прав громадян на безпечне довкілля [Текст] / В. Луць // Юридична Україна. - 2009. - № 5. - С. 54-59.

Онищенко, І. М. Розвиток законодавства у сфері екологічного інформування на території України (з давніх часів до 1991 р.) [Текст] / І. М. Онищенко // Юридична Україна. - 2013. - № 8. - С. 66-69.

Остапчук, М. Я. Особливості відшкодування шкоди, завданої державі внаслідок порушень природоохоронного законодавства [Текст] / М. Я. Остапчук // Часопис Київського університету права. - 2012. - № 1. - С. 281-287.

Позняк, Е. Обмеження, тимчасова заборона (зупинення) та припинення екологічно небезпечної діяльності в Україні (соціально-правовий аспект) [Текст] / Е. Позняк // Юридична Україна. - 2009. - № 11-12. - С. 208-215.

Чала, О. Теоретичні аспекти проблем розвитку екологічного законодавства та шляхи їхнього вирішення [Текст] / О. Чала // Юридичний журнал. - 2012. - № 9. - С. 58-60 ; № 12. - С. 69-71.

Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу / упоряд. О. Ю. Шапаренко, С. О. Шапаренко. - 2-ге вид., доп. – Харків : Торсінг Плюс, 2008. - 384 с.

2.1. Напрями і форми міжнародної співпраці з питань охорони навколишнього середовища

Нині повсюди у світі відбувається процес «одержавлення» як самої сфери природокористування так і управління нею, міжнародного співробітництва з проблем довкілля.

І це визначає основні форми міжнародної співпраці у сфері охорони навколишнього середовища, а саме:

- Парламентське співробітництво, орієнтоване на координацію законодавчої діяльності (розробка модельних (рекомендаційних) законів у сфері охорони навколишнього природного середовища);

- Взаємодія виконавчих структур окремих держав, орієнтована на координацію розробки й реалізації екологічних програм;

- Співробітництво конвенційного типу, який передбачає єдиний підхід до вирішення конкретних екологічних проблем окремих територій;

- Науково-технічне співробітництво, спільне виконання природоохоронних розробок, реалізація наукових проектів.

Більшість міжнародних програм співробітництва реалізується у рамках відділу міжнародних організацій.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища на найближчу та довгострокову перспективу має охоплювати дедалі більший спектр важелів і інструментів, щоб у прямій чи опосередкованій формі змушувати окремі країни та регіони світу раціонально використовувати й ефективно відтворювати природні блага. Тільки за таких умов можливо наблизення до чистого екологічного

стану, якщо буде забезпечено перехід економік на ресурсозберігаючу модель розвитку, що дозволить виключити глобальні ризики техногенного і антропогенного характеру.

Отже, глобальні екологічні проблеми тісно пов'язані з іншими глобальними світовими проблемами, які впливають одна на одну.

Основні заходи з реалізації основних напрямів міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища полягають у:

- Фінансовому сприянні і технічній допомозі розвинутих країн;
- Структурній перебудові економік;
- Екологізації суспільних потреб, технологічних розробках з проблем ресурсозбереження;
- Створенні системи представництв у міжнародних організаціях і форумах екологічного спрямування;
- Формуванні механізмів міжнародної відповідальності у галузі охорони навколишнього середовища;
- Екологічному оподаткуванні (ресурсні платежі, екологічні збори);
- Розробці спільних стратегій і концепцій;
- Регламентації використання окремих видів природних ресурсів.

Особливо актуалізувалася проблема ослаблення процесів і глобального потепління, які почали яскраво виявлятися в останні роки. Глобальне потепління може призвести до таких наслідків:

- потепління відбуватиметься нерівномірно – в полярних областях сильніше, ніж у екваторіальних, тому відбудеться зміна напрямів океанічних течій, вітрів і перерозподіл опадів;
- за деякими розрахунками, Гольфстрім може ослабшати і зміститися від берегів Європи, що сприятиме зміні м'якого європейського клімату на різкоконтинентальний – з дуже спекотним літом і холодною зимою;
- очікуване танення великої кількості льоду призведе до зростання рівня води в океані і затоплення значних територій суші; в тундрі стане вічна мерзлота, а її території перетворяться на гігантські ділянки солонуватих боліт;
- внаслідок перерозподілу опадів зсунуться до полюсів кліматичні зони, а найбільш родючі й стратегічно важливі для сільського господарства регіони (степ України, Північний Казахстан, Південний Сибір, прерії США, пампаси Південної Америки), мабуть, перетворяться на безводні пустелі;
- надлишку поглинутою сонячної енергії, яка переходить в тепло, що викликає збільшення кількості і зростання потужності ураганів, смерчів та інших руйнівних природних явищ.

Для здійснення на належному рівні міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки необхідно дотримуватися:

- безумовного виконання міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України;
- послідовного врахування рекомендацій всесвітніх самітів ООН зі сталого розвитку в містах Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбурзі;

- розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню навколишнього природного середовища;
- запобігання глобальній зміні клімату;
- забезпечення активної участі українських представників у роботі міжнародних організацій природоохоронного спрямування.

Впровадження міжнародних стандартів в сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надкористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

Більшість країн світу повинні включитися у мережу міжнародної співпраці у сфері природокористування, щоб спільними зусиллями уповільнити вичерпання життєво важливих природних ресурсів. Потуги окремо взятих країн щодо стабілізації ресурсоспоживання навряд чи досягнуть успіху, оскільки природні лиха відбуваються без національних кордонів між країнами.

Список використаних джерел:

Баранівський В. Ф. Тенденції реформування системи кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища в країнах світу / В. Ф. Баранівський // Юридична наука. - 2015. - № 8. - С. 68-77.

Єршова В. С. Розвиток та сучасний стан реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері охорони навколишнього природного середовища / В. С. Єршова // Часопис Київського університету права. - 2016. - № 3. - С. 382-385.

Ерхемля, А. Польський досвід адаптації екологічного законодавства до права Європейського Союзу [Текст] / А. Ерхемля // Право України. - 2016. - № 10. - С. 160-169.

Кишко-Єрлі, О. Адаптація екологічного законодавства України до права навколишнього середовища Європейського Союзу [Текст] / О. Кишко-Єрлі // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 3. - С. 215-219.

Короткий Т. Р. Рамкові конвенції в механізмі охорони навколишнього середовища / Т. Р. Короткий // Держава і право. - 2011. - Вип. 53. - С. 552-559.

Кузнецов О. Британська енергетична стратегія в контексті економіки зміни клімату : [пояснюються причини глобального потепління] / О. Кузнецов // Економіка України. - 2010. - № 3. - С. 53-63.

Лазаренко, Я. Екологічне право України на шляху до Європейського Союзу: питання адаптації [Текст] / Я. Лазаренко // Право України. - 2010. - № 12. - С. 138-143.

Медведєва, М. О. Механізми з питань дотримання багатосторонніх природоохоронних угод [Текст] / М. О. Медведєва // Часопис Київського університету права. - 2012. - № 2. - С. 350-353.

Охорона навколишнього середовища: проблеми національного та міжнародного правового регулювання [Текст] // Право України. - 2011. - № 2. - С. 4-168.

Підсумки Конференції ООН зі збалансованого розвитку "Ріо+20" // Екологічний вісник. - 2012. - № 3. - С. 2-3.

Фомченко Є. О. Від ЮНЕП до ЮНЕО: проблеми та перспективи утворення єдиної природоохоронної організації на універсальному рівні / Є. О. Фомченко // Держава і право. - 2012. - Вип. 55. - С. 487-495.

Чипко М. Некоторые вопросы международно-правового регулирования использования возобновляемых источников энергии: Рамочная Конвенция ООН об изменении климата и Киотский протокол / М. Чипко // Підприємництво, господарство і право. - 2014. - № 8. - С. 8-12.

3. Загальнодержавна екологічна програма.

3 квітня 2017 року на позачерговому засіданні Кабінету Міністрів України було схвалено Середньостроковий план дій, який визначає основні пріоритети роботи Уряду до 2020 року.

За словами Міністра екології та природних ресурсів України Остапа Семерака, вперше за часів Незалежної України в пріоритети дій Уряду включено шість питань у сфері навколишнього природного середовища.

«Такі кроки українського Уряду ставлять нашу державу в один ряд із тими країнами світу, в яких питання охорони навколишнього середовища, боротьби зі зміною клімату стоять в першочергових пріоритетах після боротьби з тероризмом. Рішення Кабінету Міністрів – це підтвердження того, що ми рухаємося в правильному напрямку», - прокоментував Остап Семерак.

Остап Семерак також нагадав, що важливим є і той факт, коли кожен з цих пріоритетів має складові європейських стандартів, передбачених Угодою про Асоціацію ЄС.

Нагадаємо, що до Середньострокового плану дій Уряду до 2020 року включено 6 пріоритетів у сфері охорони навколишнього природного середовища і розроблено послідовні кроки їх реалізації у 2017 році.

Зокрема, **збереження природної спадщини**, що передбачає збільшення територій національних природних парків, заповідників та заказників, і підвищення рівня охорони окремих видів флори і фауни.

Включено до Середньострокового плану стале управління водними ресурсами, яким передбачено реформування державної системи управління у сфері охорони вод, раціонального використання водних ресурсів шляхом переходу від адміністративно-територіальної моделі управління до басейнового управління. Все це дасть можливість створити умови для ефективного та заощадливого використання водних ресурсів.

Належне екологічне врядування передбачає визначення цілей національної екологічної політики до 2030 року.

За словами Міністра екології та природних ресурсів, фактичний стан державного управління в сфері охорони навколишнього природного середовища не забезпечує повноцінного доступу громадян України до інформації про стан довкілля та наявних екологічних ризиків для безпечної життєдіяльності. Існуюча система управління охорони навколишнього природного середовища формується навколо її

окремих галузей, що не дає належної можливості надання якісної та повної інформації про стан довкілля.

«Впровадження інтегрованої електронної системи екологічного врядування з урахуванням європейських підходів до управління екологічною інформацією усуне «розпорошеність» екологічної інформації між різними органами виконавчої влади», - зазначив Остап Семерак.

Включено до Середньострокового плану Уряду і пріоритет щодо розвитку мінерально-сировинної бази України, який спрямований на забезпечення національної економіки ресурсами власного видобутку, з дотриманням екологічних вимог.

«Геологічний потенціал України достатньо потужний і здатний конкурувати з мінерально-сировинною базою світових країн-лідерів. Ми маємо всі можливості зменшити залежність України від імпорту мінеральних ресурсів за рахунок власного видобутку корисних копалин», - зазначив Остап Семерак.

Ще одним важливим пріоритетом є **запобігання зміні клімату**.

На сьогодні законодавчо неврегульовані **основні засади реалізації державної політики у сфері зміни клімату та захисту озонового шару** не дають можливість переходу до низьковуглецевого розвитку та впровадження механізмів, спрямованих на скорочення споживання озоноруйнівних речовин, стимулювання переходу до використання альтернативних речовин та технологій. Розроблений план передбачає поступове впровадження моделі скорочення викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату.

Шостим пріоритетом є **ефективне та безпечне поводження з відходами**, що передбачає перехід на європейську практику поводження з відходами, впровадження принципів “циклічної економіки”, дозволить вирішити низку загальнонаціональних проблем, пов’язаних з неконтрольним накопиченням та захороненням відходів, масовим утворенням стихійних сміттєзвалищ, тотальним порушенням вимог екологічної безпеки при поводженні з відходами.

Список використаних джерел:

Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] // Міністерство екології та природних ресурсів : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2017.- Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2017). – Назва з екрану.

Державні цільові програми [Електронний ресурс] // Міністерство екології та природних ресурсів : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2017.- Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2017). – Назва з екрану.

3.1. Охорона атмосферного повітря

За даними державної статистичної звітності, основними забруднювачами атмосферного повітря є підприємства переробної і добувної промисловості та підприємства електро- і

теплоенергетики (відповідно 31 і 21 та 40 відсотків загального обсягу викидів забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення). Викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами становлять 39 відсотків загальної кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Викиди забруднюючих речовин автомобільним транспортом становлять 91% забруднюючих речовин, що викидаються пересувними джерелами.

До забруднюючих речовин, що переважно викидаються в атмосферне повітря належать оксид азоту, оксид вуглецю, діоксид і інші сполуки сірки, пил.

Відбувається збільшення кількості випадків перевищення встановлених нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами. Основними причинами, що зумовлюють незадовільний стан якості атмосферного повітря в населених пунктах є недотримання підприємствами режиму експлуатації пилогазоочисного обладнання, нездійснення заходів із зниження обсягу викидів забруднюючих речовин до встановлених нормативів, низькі темпи впровадження новітніх технологій та значне збільшення кількості транспортних засобів, зокрема тих, що вичерпали строк придатності.

Упродовж останніх років у промислово розвинутих містах в атмосферному повітрі постійно реєструвалася наявність до 16 поліциклічних ароматичних вуглеводнів, з яких 8 є канцерогенами, груп нітрозамінів (нітрозодиметилам і нітрозодіетиламін) та важких металів (хром, нікель, кадмій, свинець, берилій). При цьому в обсягах забруднення хімічними канцерогенами найбільшу питому вагу мають сполуки класу поліциклічних ароматичних вуглеводнів. Загалом канцерогенний ризик досяг 6,4-13,7 випадків онкологічних захворювань на 1 тисячу осіб.

Впроваджуючи загальнодержавну екологічну програму, Уряд України висуває вимоги щодо охорони атмосферного повітря, які полягають в:

- зменшенні обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин стаціонарними джерелами до 2020 року на 25% базового рівня;
- визначенні цільових показників вмісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, зокрема для важких металів, неметанових летких органічних сполук, завислих часток пилу (діаметром менше 10 мікрон) та стійких органічних забруднюючих речовин з метою їх врахування при встановленні технологічних нормативів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення;
- оптимізації структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю до 2020 року на 20%, а також забезпечення скорочення обсягу викидів парникових газів відповідно до задекларованих Україною міжнародних зобов'язань в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН «Про зміну клімату»;
- визначенні основних засад державної політики з адаптації до зміни клімату, розроблення та поетапне виконання національного плану заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та запобігання антропогенному впливу на зміну клімату на період до 2030 року, в тому числі в рамках реалізації механізму

Київського протоколу до Рамкової конвенції ООН «Про зміну клімату», проєктів спільного впровадження та проєктів цільових екологічних (зелених) інвестицій.

Список використаних джерел:

Вплив забрудненої атмосфери на земну поверхню і живі організми [Текст] // Федішин Б. М. Хімія та екологія атмосфери / Б. Федішин. - К., 2003. - С. 136-145.

Вплив клімату і погоди на ступінь забруднення повітря [Текст] // Федішин Б. М. Хімія та екологія атмосфери / Б. Федішин. - К., 2003. - С. 78.

Гомонай, В. Зміни забруднення атмосферного повітря залежно від висоти [Текст] / В. Гомонай // Екологічний вісник. - 2013. - № 6. - С. 19.

Дія радіоактивного забруднення атмосфери на живі організми [Текст] // Федішин Б. М. Хімія та екологія атмосфери / Б. Федішин. - К., 2003. - С. 145-149.

Забруднення атмосферного повітря [Текст] // Борщук Є. М. Екологічні основи економіки : навч. посібник / Є. М. Борщук. – К., 2005. - С. 80-84.

Заходи боротьби з забрудненнями [Текст] // Основи екології: навч. посіб. - К., 2005. - С. 289-313.

Захист атмосфери від радіаційного забруднення [Текст] // Захист атмосфери від шкідливих промислових викидів: навч. посіб. - К., 2005. - С. 226-234.

Здоровило, Т. Стратегія "кам'яного віку" [Текст] / Т. Здоровило // Україна молода. - 2017. - 29 верес. - С. 5.

Екологічні проблеми повітряного середовища та його охорона [Текст] // Основи екології та екологічного права: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука і М. В. Шульги. - Суми, 2005. - С. 131-156.

Макаренко, О. Ю. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря [Текст] / О. Ю. Макаренко // Часопис Київського університету права. - 2016. - № 4. - С. 268-271.

Осічнюк, Ю. В. Запобігання злочинному забрудненню або іншій зміні природних властивостей атмосферного повітря [Текст] / Ю. В. Осічнюк // Юридична наука. - 2016. - № 2. - С. 132-141.

Пашинська, Н. М. Оцінка впливу транспортної системи на довкілля України: регіональний аспект [Текст] / Н. М. Пашинська // Екологічний вісник. - 2012. - № 4. - С. 7-8.

Процеси, що відбуваються в атмосфері під дією антропогенних факторів [Текст] // Федішин Б. М. Хімія та екологія атмосфери. - К., 2003. - С. 86-92.

Юрескул, В. О. Забезпечення безпеки повітря як об'єкт еколого-правового регулювання [Текст] / В. О. Юрескул // Часопис Київського університету права. - 2015. - № 4. - С. 251-254.

3.2. Охорона водних ресурсів

Ще одна проблема століття – забруднення акваторій. І це не випадково, оскільки різко погіршилася якість води річок, озер, що не

могло не відобразитися на стані навколишнього середовища, на здоров'ї людей. Майже три четверті поверхні Землі займають голубі простори морів та океанів. Запаси води на Землі величезні. Але більшість цієї маси – це гіркувато-солоня морська вода, непридатна для пиття. Частка прісної води на планеті становить усього 2% її загальної кількості. Проблема забезпечення людства питною водою нині надзвичайно загострилася.

Водокористування в Україні здійснюється переважно нераціонально, непродуктивні витрати води збільшуються, об'єм придатних до використання водних ресурсів внаслідок забруднення і виснаження зменшується. Практично всі поверхневі водні джерела і ґрунтові води забруднені. Основні речовини, які призводять до забруднення, – сполуки азоту та фосфору, органічні речовини, що піддаються легкому окисленню, отрутохімікати, нафтопродукти, важкі метали, феноли. Інтенсивна евтрофікація внутрішніх водойм призводить до погіршення стану Чорного та Азовського морів.

За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО, серед 122 країн світу посідає 95 місце.

Система державного управління в галузі охорони вод потребує невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами. Функції управління в галузі охорони, використання та відтворення вод розподілені між різними центральними органами виконавчої влади, що призводить до їх дублювання, неоднозначного тлумачення положень природоохоронного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів.

Питне водопостачання України майже на 80% забезпечується використанням поверхневих вод. Екологічний стан поверхневих водних об'єктів і якість води в них є основними чинниками санітарного та епідемічного благополуччя населення. Водночас більшість водних об'єктів за ступенем забруднення віднесені до забруднених та дуже забруднених.

Підземні води України в багатьох регіонах (Автономна Республіка Крим, Донбас, Придніпров'я) за своєю якістю не відповідають нормативним вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням. Особливе занепокоєння викликає стан водопостачання сільського населення, оскільки централізованим водопостачанням забезпечено лише 25% сільських населених пунктів України.

Забруднення води нітратами призводить до виникнення різноманітних захворювань, зниження загальної резистентності організму і, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання. Невідповідність якості питної води нормативним вимогам є однією з причин поширення багатьох інфекційних та неінфекційних хвороб.

Відповідно до Середньострокового плану дій Уряду, який визначає основні пріоритетні роботи до 2020 року, охорона водних ресурсів передбачає:

- реформування протягом першого етапу системи державного управління в галузі охорони та раціонального використання вод шляхом впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом;
- реконструкцію існуючих та будівництво нових міських очисних споруд з метою зниження до 2020 року на 15% рівня забруднення вод забруднюючими

речовинами (насамперед органічними речовинами, сполуками азоту і фосфору), а також зменшення до 2020 року на 20% (до базового року) скиду недостатньо очищених стічних вод;

- розроблення та виконання плану заходів щодо зменшення рівня забруднення внутрішніх морських вод і територіального моря з метою запобігання зростанню антропогенного впливу на навколишнє природне середовище та відновлення екосистеми Чорного і Азовського морів.

Список використаних джерел:

Джуган, В. О. Екологічний контроль як функція управління використанням та охороною вод в Україні [Текст] / В. О. Джуган // Держава і право. - 2009. - **Вип. 43.** - С. 420-426.

Нагребельний, А. Правовий режим водоохоронних зон: проблеми вдосконалення [Текст] / А. В. Нагребельний // Держава і право. - 2008. - **Вип. 42.** - С. 472-477.

Рябець, К. Правова охорона водних ресурсів [Текст] / К. Рябець // Економіка. Фінанси. Право. - 2008. - **№ 11.** - С. 19- 21.

Чунарьов, О. В. Основні завдання та концептуальні засади інтегрованого управління водними ресурсами [Текст] / О. В. Чунарьов // Екологічний вісник. - 2014. - **№ 2.** - С. 7-9.

Чурсіна, К. Об'єкти правовідносин із використання водних ресурсів в аквакультурі [Текст] / К. Чурсіна // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - **№ 11.** - С. 64-67.

3.3. Охорона земель і ґрунтів

Стан земельних ресурсів України близький до критичного. За період проведення земельної реформи значна кількість проблем у сфері земельних відносин не лише не розв'язана, а й загострилася.

Серед земель України найбільшу територію займають землі сільськогосподарського призначення, 78% з яких є ріллею.

На всій території поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5% території), забруднення (близько 20%), підтоплення (близько 12% території). Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тони на 1 гектар.

Проблеми у сфері охорони земель значною мірою зумовлені незавершеністю процесу інвентаризації і автоматизації системи ведення державного земельного кадастру, недосконалістю землевпорядної документації та недостатністю нормативно-правового забезпечення, проведення освітньої та просвітницької роботи, низькою інституціональною спроможністю відповідних органів виконавчої влади.

На вимогу Середньострокового плану дій Уряду в системі охорони земель і ґрунтів передбачено:

зменшення до 2020 року в середньому на 5-10% площ орних земель в областях шляхом виведення із складу орних земель схилів крутизною більш як 3 градуси, земель водоохоронних зон, консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь з подальшим їх залісненням у лісовій та лісостеповій зонах та залуженням у степовій зоні;

забезпечення повного врахування природоохоронних вимог у процесі відведення земель для розміщення об'єктів промисловості, будівництва, енергетики, транспорту і зв'язку та під час вирішення питань щодо вилучення (викупу), надання, зміни цільового призначення земельних ділянок;

розроблення і впровадження до 2020 року системи управління агроландшафтами лісомеліоративними методами на засадах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

Україна. Кабінет Міністрів. Про утворення Державної інспекції з контролю за використанням та охороною земель [Текст] : постанова від 21 червня 2010 року № 477 / Україна. Кабінет Міністрів. // Урядовий кур'єр. - 2010. - **30 черв.** - С. 18.

Бусуйок, Д. В. Види стандартів та нормативів у галузі охорони земель [Текст] / Д. В. Бусуйок // Часопис Київського університету права. - 2014. - **№ 1.** - С. 256-259.

Вівчаренко, О. А. Окремі аспекти контролю за використанням та охороною земель в Україні [Текст] / О. А. Вівчаренко // Держава і право. - 2011. - **Вип. 51.** - С. 447-454.

Кишко-Єрлі, О. Правове регулювання економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель [Текст] / О. Кишко-Єрлі // Юридична Україна. - 2012. - **№ 12.** - С. 81-84.

Ковтун, О. Пріоритети державної політики у сфері планування використання та охорони земель в Україні [Текст] / О. Ковтун // Юридичний журнал. - 2016. - **№ 1-2.** - С. 76-81.

Костенко, В. О. До питання економіко-правового забезпечення співвідношення між охороною землі та її раціональним використанням [Текст] / В. О. Костенко // Держава та регіони: Право. - 2013. - **№ 4.** - С. 80-83.

Лісова, Т. Актуальні питання правового забезпечення управління в галузі використання й охорони земель [Текст] / Т. Лісова // Юридична Україна. - 2010. - **№ 8.** - С. 84-89.

Оверковська, Т. Землі України як об'єкт правової охорони [Текст] / Т. Оверковська // Підприємництво, господарство і право. - 2015. - **№ 1.** - С. 58-61.

Оверковська, Т. Правове регулювання охорони земель від забруднення та псування [Текст] / Т. Оверковська // Юридична Україна. - 2010. - **№ 6.** - С. 57-62.

Охотнікова, О. М. Роль державного управління в галузі використання і охорони земель сільськогосподарського призначення [Текст] / О. М. Охотнікова // Часопис Київського університету права. - 2016. - **№ 4.** - С. 88-92.

3.4. Охорона лісів

Одним із найважливіших компонентів рослинного світу є ліси, які відіграють важливу роль у житті на планеті. Людина спричиняє вирубку лісів швидше, ніж вони виростають. Зелені рослини вбирають вуглекислий газ, використовуючи його як будівельний матеріал для своїх клітин.

Підраховано, що за сучасних темпів лісозаготівель, навіть у багатих лісом країнах, його вистачить на 50-60 років (на відновлення потрібно 100-200 років). З найбільшим розмахом ліси винищуються в тропічному поясі.

За площею лісів та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів.

Ліси займають більш як 15,7% території України (9,58 мільйона гектарів) і розташовані в основному на півночі (Полісся) та заході (Карпати). Оптимальною, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20%, для досягнення якого необхідно створити більше 2 мільйонів гектарів нових лісів. Загальна площа вкритих лісовою рослинністю земель збільшилася з 1961 року із 7,1 до 9,5 мільйона гектарів (на 33,8%).

Якщо зазначені темпи заліснення будуть збережені, то лише через 20 років в Україні буде досягнутий оптимальний рівень лісистості.

Ліси Держкомлісгоспу, віднесені до природно-заповідного фонду, займають близько 1,2 мільйона гектарів, або 35% природно-заповідного фонду України. Частка заповідних лісів, що перебувають у підпорядкуванні Держкомлісгоспу, становить 15,4%.

Повноваження з охорони та відтворення лісів покладені на центральні та місцеві органи виконавчої влади, що призводить до їх дублювання та неефективного використання бюджетних коштів. Система управління в галузі охорони та відтворення лісів не повністю забезпечує багатоцільове, безперервне і невиснажливе використання ресурсів та лісових екосистем. Необхідно здійснити реформування зазначеної системи із забезпеченням розмежування природоохоронних і господарських функцій.

Основними заходами для захисту лісів є обмеження їх вирубування, повна переробка деревини, раціональне використання та збереження ягідних, кормових, лікарських, технічних рослин, створення полезахисних і водоохоронних лісосмуг, а також збільшення до 2020 року площі заліснення території до 17% території держави шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення.

Список використаних джерел:

Бобко, А. Охорона землі та землекористування в галузі лісівництва [Текст] /

А. Бобко // Віче. - 2014. - № 19. - С. 30-33.

Бондарчук, Н. В. Актуальні питання правового режиму лісів України [Текст] / Н. В. Бондарчук // Часопис Київського університету права. - 2012. - № 4. - С. 276-279.

Гарварт, Г. Організаційно-правові засади державного управління охороною лісового фонду України [Текст] / Г. Гарварт // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - № 3. - С. 162-165.

Листопад, О. Праліси не можна відтворити [Текст] / О. Листопад // Урядовий кур'єр. - 2016. - 7 трав. - С. 1, 4.

Мендик, Л. В. Поняття та особливості правової охорони лісів [Текст] / Л. В. Мендик // Держава і право. - 2009. - Вип. 44. - С. 448-452.

Москалик, Г. Г. Основні загрози біорізноманіттю лісових екосистем [Текст] / Г. Г. Москалик // Екологічний вісник. - 2016. - № 3. - С. 9-10.

Позняк, Е. В. Правове регулювання моніторингу лісів в Україні з урахуванням міжнародних та європейських тенденцій [Текст] / Е. В. Позняк // Часопис Київського університету права. - 2015. - № 4. - С. 247-250.

Чопик, О. Правові заходи охорони земель лісгосподарського призначення [Текст] / О. Чопик // Юридична Україна. - 2011. - № 2. - С. 68-73.

3.5. Охорона надр

За даними кадастрового обліку, в Україні на початок 2009 року налічувалося 8658 родовищ з 97 видами корисних копалин і майже 12 тисяч їх проявів. Одними з найбільших за обсягом є запаси вугілля, залізних, марганцевих і титаноцирконієвих руд, а також графіту, каоліну, калійних солей, сірки, вогнетривких глин, облицювального каменю. Частка їх в Україні є значною. Загалом у 2009 році функціонувало більше 2 тисяч гірничодобувних підприємств. Загальна кількість розроблених родовищ становить 3 тисячі. В обсягах видобутку переважає залізорудна сировина, флюсові вапняки, кам'яне вугілля, а також будівельне каміння.

Більшість корисних копалин в Україні видобувається в межах кількох головних гірничопромислових регіонів — Донецького, Криворізько-Нікопольського, Прикарпатського. Довготривале інтенсивне використання ресурсів надр у цих регіонах призвело до значних змін геологічного середовища та виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Головними чинниками негативного впливу є надзвичайно висока концентрація гірничодобувних підприємств, високий рівень виробленості переважної більшості родовищ, недостатній обсяг фінансування робіт, спрямованих на зменшення впливу на навколишнє природне середовище, зумовленого розробкою родовищ.

Пріоритетними напрями в охороні геологічного середовища та надр є:

впровадження до 2020 року екологічно безпечних технологій проведення гірничих робіт, обов'язкової рекультивациі та екологічної реабілітації територій, порушених внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами хімічної, гірничо-добувної, нафтопереробної промисловості, зокрема забезпечення до 2020 року рекультивациі земель на площі не менше 4,3 тисячі гектарів;

забезпечення максимально повного використання видобутих корисних копалин, мінімізації відходів при їх видобутку та переробці;

здійснення державного обліку артезіанських свердловин та обладнання їх засобами виміру обсягів видобутої води.

Список використаних джерел:

Гриценко, О. А. Окремі проблеми здійснення державного контролю за використанням і охороною надр та шляхи їх розв'язання [Текст] / О. А. Гриценко // Держава і право. - 2011. - **Вип. 52**. - С. 388-393.

Євстсігнеєв, А. С. Правові проблеми здійснення державного нагляду (контролю) за забезпеченням екологічної безпечності спеціального надрокористування в Україні [Текст] / А. С. Євстсігнеєв // Часопис Київського університету права. - 2014. - **№ 2**. - С. 253-256.

Слюбаєв, Ж. Порівняльний аналіз законодавства про надра та надрокористування України та республіки Казахстан [Текст] / Ж. Слюбаєв // Юридичний журнал. - 2009. - **№ 11**. - С. 61-66.

Макаренко, О. Ю. До питання надрокористування в Україні [Текст] / О. Ю. Макаренко // Держава і право. - 2010. - **Вип. 48**. - С. 424-429.

Масько, Д. В. Витоки, генезис і сучасний стан кримінально-правової охорони надр [Текст] / Д. В. Масько // Юридична наука. - 2016. - **№ 10**. - С. 52-62.

Масько, Д. В. Родовий об'єкт злочину порушення правил охорони або використання надр [Текст] / Д. В. Масько // Юридична наука. - 2016. - **№ 9**. - С. 12-25.

Пашун, А. Правова політика держави у сфері використання й охорони надр [Текст] / А. Пашун // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - **№ 12**. - С. 52-54.

4. Надзвичайні ситуації

На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. В Україні функціонують 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, аварії на кожному з яких можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівня.

Щороку реєструється до 300 надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, внаслідок яких гинуть люди, спричиняються великі економічні збитки.

Основними причинами виникнення техногенних аварій і катастроф та посилення негативного впливу внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в Україні є: застарілість основних фондів, зокрема природоохоронного призначення, великий обсяг транспортування,

зберігання і використання небезпечних речовин, аварійний стан значної частини мереж комунального господарства, недостатня інвестиційна підтримка процесу впровадження новітніх ресурсозберігаючих і екологічно чистих технологій в екологічно небезпечних галузях промисловості, насамперед металургійній, хімічній, нафтохімічній та енергетиці; природоохоронні проблеми, пов'язані з істотними змінами стану геологічного та гідрогеологічного середовища та зумовлені закриттям нерентабельних гірничодобувних підприємств, шахт і розрізів, небажання суб'єктів господарювання здійснювати заходи з запобігання аваріям та катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах тощо.

В сфері захисту від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру загальнодержавна екологічна програма Уряду передбачає:

- підвищення до 2020 року ефективності функціонування державної системи координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та підвищення оперативності реагування у разі їх виникнення;
- модернізацію до 2020 року національної системи інформування населення з питань надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;
- забезпечення функціонування локальних систем оповіщення населення;
- забезпечення виконання заходів зі зменшення обсягу винесення радіонуклідів за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення шляхом функціонування науково обґрунтованої системи, що поєднує природні відновлювальні процеси з меліоративними, лісоохоронними та технічними заходами, які підвищують бар'єрні функції природно-техногенного комплексу зони відчуження;
- проведення постійно діючого радіоекологічного моніторингу під час виконання робіт із зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему;
- реалізацію проектів реабілітації територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та повернення земель чорнобильської зони відчуження в економіку України з метою подальшого ефективного використання і розвитку промислового майданчика та виробничої інфраструктури Чорнобильської АЕС та зони відчуження;
- зниження рівнів опромінення населення та реабілітація територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, шляхом забезпечення радіаційного захисту населення і довкілля, розвитку продуктивних сил забруднених регіонів, відновлення виробничої та соціальної інфраструктури на цих територіях, зняття з них обмежень щодо виробництва сільськогосподарської продукції;
- забезпечення реалізації радіоекологічних і соціально-економічних заходів на радіоактивно забруднених територіях, підтримка і ведення розподільних банків даних щодо радіоактивного забруднення природного середовища (на рівні районів і областей), оцінки доз опромінення населення, яке проживає на забруднених територіях, шляхом оцінки, прогнозування і прийняття оперативних рішень;

- реалізацію проектів ефективного використання лісових ресурсів на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, насамперед з метою запобігання лісовим пожежам;
- укріплення до 2020 року берегів водних об'єктів у межах населених пунктів;
- визначення протягом першого етапу усіх територій, на яких існує загроза виникнення надзвичайних ситуацій у зв'язку з незадовільним техногенним та екологічним станом, та районування їх з поділом на категорії небезпеки.

Список використаних джерел:

Волошин С. Про національну доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 році / С. Волошин // Надзвичайна ситуація. - 2012. - № 6. - С. 36-39.

Мул А. М. Поняття надзвичайної ситуації в законодавстві України, зарубіжних держав та міжнародних правових актах / А. М. Мул // Безпека життєдіяльності. - 2017. - № 4. - С. 4

Мяснянкін К. А. Надзвичайні ситуації як об'єкт правового регулювання: загальна характеристика / К. А. Мяснянкін // Держава та регіони: Право. - 2016. - № 3-4. - С. 69-73.

Совгіра С. Надзвичайні ситуації та їх аналіз при вивченні екології / С. Совгіра // Рідна школа. - 2007. - № 1. - С. 67-69.

5. Біобезпека

Біологічна безпека пов'язана із загальним станом довкілля, соціально-екологічним станом оточуючого природного середовища. Традиційним проявом біологічної небезпеки є масові захворювання, епідемії, пандемії серед людей та епізоотії серед тварин. В останній час, у зв'язку із станом довкілля хворіють не тільки люди,

тварини, але і рослини. Розробка методів захисту від біологічної небезпеки стала особливо актуальною тепер, коли з'явилися методи синтезу генів, не існуючих в природі – штучні гени, методи перекомбінації природних генів - генна інженерія.

Через надмірну хімізацію оточуючого середовища, збільшення інтенсивності жорсткого ультрафіолетового випромінювання відбуваються спонтанні мутації і перед усім в мікроорганізмах. В результаті виникають мікроорганізми, здатні викликати нові хвороби, небезпечні перед усім для людей. Типовим прикладом є віруси СНІДу, пташиного грипу.

Віруси, мікроорганізми можуть змінюватися (мутувати) в природі під дією небезпечних активних антропогенних факторів – хімічних, фізичних, іонізуючих випромінювань, рівень яких зростає.

Також важливою є проблема генетично модифікованих організмів (ГМО) в продуктах харчування.

На теперішній час відсутні науково достовірні дані щодо негативного впливу генетично змінених сортів рослин, тварин та продуктів вироблених з них, з-за нетривалого часу їх використання та їх дії на організм. Наприклад, картопля, яку не пошкоджує навіть колорадський жук, генетично змінені буряки з високим вмістом цукру. Такі продукти харчування можуть бути небезпечними, хоча вони економічно дуже вигідні.

На сьогодні в Україні створюється система біобезпеки, основною метою якої є забезпечення безпечного провадження генетично-інженерної діяльності та використання генетично модифікованих організмів і запобігання несанкціонованому та неконтрольованому їх поширенню.

Досягнення цієї мети передбачається шляхом запобігання екологічним, економічним, соціальним та іншим ризикам, пов'язаним з використанням генетично модифікованих організмів і провадженням генетично-інженерної діяльності, а також процесів, що становлять загрозу для національних інтересів.

У процесі вступу до Світової організації торгівлі Україна взяла зобов'язання щодо створення законодавчої бази у сфері біотехнологій відповідно до міжнародних норм та принципів. Це зумовлює необхідність всебічного вивчення та врахування міжнародного досвіду, зокрема країн – членів ЄС.

В Україні поки що відсутнє окреме законодавство з проблеми генетично модифікованих об'єктів, хоча воно є надзвичайно актуальним. Через це існує неузгодженість в діях між міністерствами, їх відомствами. Таке законодавство розробили країни Європейського Союзу, Росія, США та багато інших країн, яке базується на Міжнародних керівних принципах техніки безпеки ЮНЕП (комісія ООН з екологічних програм) в галузі біотехнології. Зміст цих керівних принципів базується на загальних засадах, що містяться в існуючих національних, регіональних та міжнародних документах і нормах.

Вони розглядають питання охорони здоров'я людини, її екологічної безпеки щодо всіх видів застосування методів біотехнології або генної інженерії – від наукових досліджень до збуту продукції з ГМО, яка містить компоненти з новими якостями, отриманими внаслідок генетичних змін.

Важливе значення, зокрема з проблеми біобезпеки, мають наступні заходи:

здійснення контролю за ввезенням на територію України генетично модифікованих організмів, запобігання їх неконтрольованому поширенню та удосконалення дозвільної системи у сфері поводження з генетично модифікованими організмами, у тому числі щодо їх транскордонних переміщень, забезпечення координації генетично-інженерної діяльності;

забезпечення розроблення нормативно-правових актів з питань державного регулювання і контролю у сфері поводження з генетично модифікованими організмами та провадження генетично-інженерної діяльності;

удосконалення дозвільної системи у сфері поводження з генетично модифікованими організмами, в тому числі щодо їх транскордонних переміщень та забезпечення координації генетично-інженерної діяльності.

Список використаних джерел:

Україна. Закон. Про внесення змін до Закону України "Про безпечність та якість харчових продуктів" щодо інформування громадян про наявність у харчових продуктах генетично модифікованих організмів (ГМО) [Текст] : від 17 груд. 2009 р. № 1778-VI / Україна. Закон // Голос України. - 2010. - **6 січ.** - С. 4.

Україна. Закон. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання інформації про вміст у продукції генетично модифікованих компонентів [Текст] : 17 груд. 2009 р. № 1779-VI / Україна. Закон // Урядовий кур'єр. - 2010. - **6 січ.** - С. 11 ; Голос України. - 2010. - **6 січ.** - С. 4.

Україна. Кабінет Міністрів. Питання забезпечення реалізації ст. 7 Закону України "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" [Текст] : постанова від 12 жовт. 2010. р. № 919 / Україна. Кабінет Міністрів. // Урядовий кур'єр. - 2010. - **20 жовт.** - С. 11 ; Офіційний вісник України. - 2010. - № 78. - С. 18-20

Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення Концепції Державної цільової програми біобезпеки та біологічного захисту на 2015-2020 роки [Текст] : розпорядження від 25 черв. 2012 р. № 466-р / Україна. Кабінет Міністрів. // Урядовий кур'єр. - 2012. - **8 серп.** - С. 15.

Єрмакова, І. Трансгенізація - генетична бомба [Текст] / І. Єрмакова // Чумацький шлях. - 2013. - № 1. - С. 5-8.

Мусич, С. Діаметральні погляди на генетично модифіковані організми (ГМО) [Текст] / С. Мусич // Світогляд. - 2014. - № 3. - С. 45-47.

Петрик, В. О. Забезпечення особистої безпеки через маркування ГМ продуктів харчування [Текст] / В. О. Петрик // Держава і право. - 2009. - **Вип. 43.** - С. 541-548.

Помогайбо, В. Генетично модифіковані організми: технологія та проблеми безпеки [Текст] / В. Помогайбо // Біологія. Шкільний світ. - 2015. - **трав. (№ 9).** - С. 25-33.

Ярчак, В. Екологічна безпека продуктів харчування [Текст] / В. Ярчак // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 5. - С. 110-103.

6. Біологічне та ландшафтне різноманіття

Займаючи менше 6% площі Європи, Україна володіє близько 35% її біорізноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів, з них флора — більш як 27 тисяч, фауна — більш як 45 тисяч видів. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Україна розташована на перетині міграційних шляхів багатьох видів фауни, через її територію проходять два основних глобальних маршрути міграції диких птахів, а деякі місця гніздування мають міжнародне значення. Більше 100 видів перелітних птахів охороняються відповідно до міжнародних зобов'язань.

До складу природно-заповідного фонду України входять більш як 7608 територій та об'єктів загальною площею 3,2 мільйона гектарів (5,4% загальної площі країни) та 402,5 тисяч гектарів у межах акваторії Чорного моря. Частка природно-заповідних територій в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де площі, зайняті під природно-заповідні території, становлять у середньому 15%.

Екстенсивний розвиток сільського господарства призвів до значного зменшення ландшафтного різноманіття. Більше 40% площі України в минулому були зайняті степовими ландшафтами. На сьогодні їх залишилося близько 3%. На цих територіях зосереджено 30% усіх видів флори і фауни, занесених до Червоної книги України.

За роки незалежності площа природно-заповідного фонду України збільшилася у 2 рази, але в окремих випадках об'єкти природно-заповідного фонду перебувають в управлінні центральних органів виконавчої влади, для яких природно-заповідна справа не є пріоритетом діяльності.

Основними загрозами біорізноманіттю є діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни. Також спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісів. Знищення навколишнього природного середовища відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо. Поширення неаборигенних видів у природних екосистемах викликає значний дисбаланс у біоценозах. Управління збереженням біорізноманіття прісноводних та морських екосистем розвивається не так швидко, як для екосистем суші, що негативно впливає на обсяг рибних запасів та середовища перебування водних живих ресурсів.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшувати площі земель екомережі, що є стратегічним завданням у досягненні екологічної збалансованості території України. Збільшення площі національної екомережі має насамперед відбуватися в результаті розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду.

Завдання щодо охорони біорізноманіття не вирішується під час приватизації земель, підготовки і виконання програм галузевого, регіонального і місцевого розвитку. Відсутність закріплених на місцевості в установленому законом порядку меж об'єктів природно-заповідного фонду призводить до порушення вимог заповідного режиму. Повільними є темпи встановлення у природі (на місцевості) прибережних захисних смуг вздовж морів, річок та навколо водойм, які виконують роль екологічних коридорів.

Список використаних джерел:

Гродзинський, М. Д. Основи ландшафтної екології [Текст] /

М. Д. Гродзинський. - К. : Либідь, 1993. - 221 с.

Давиденко, В. А. Ландшафтна екологія : навч. посіб. / В. А. Давиденко, Г. О. Білявський, С. Ю. Арсенюк. - К. : Лібра, 2007. - 280 с.

Просторова екологія [Текст] // Основи екології: Навч. посіб. - К., 2005. - С. 191-211

Сухарев, С. М. Основи екології та охорони довкілля [Текст] : навч. посіб. / С. М. Сухарев, С. Ю. Чундак, О. Ю. Сухарева. - К. : ЦУЛ, 2006. - 395 с.

7. Відходи та небезпечні хімічні речовини

Гострою природоохоронною проблемою є поводження з побутовими відходами. Питомі показники утворення відходів у середньому становлять 220-250 кілограмів на рік на одну особу, а у великих містах досягають 330-380 кілограмів на рік відповідно. Тверді побутові відходи в основному захороняються на 4157 сміттєзвалищах і полігонах загальною площею близько 7,4 тисяч гектарів і лише близько 3,5 відсотка твердих побутових відходів

спалюються на двох сміттєспалювальних заводах у містах Києві та Дніпропетровську. За розрахунками, близько 0,1% побутових відходів є небезпечними.

Значну загрозу для навколишнього природного середовища та здоров'я людини становлять медичні відходи, що містять небезпечні патогенні та умовно патогенні мікроорганізми. В Україні щорічно утворюється приблизно 350 тисяч тонн медичних відходів, які мають потенційний ризик поширення інфекцій.

В Україні відзначається тенденція до збільшення обсягу утворених і вивезених на полігони твердих побутових відходів. Обсяг вивезених твердих побутових відходів, який досяг 50,1 мільйона кубічних метрів, збільшується щороку майже на 4 мільйона кубічних метрів. Послугами із збирання твердих побутових відходів охоплено 72% населення.

Серед твердих побутових відходів збільшується частка відходів, які не піддаються швидкому розкладу і потребують значних площ для зберігання.

В Україні на 2987 складах накопичено більше 20 тисяч тонн непридатних пестицидів, більше половини з яких – невідомі суміші високотоксичних пестицидів, які належать до переліку стійких органічних забруднювачів ООН.

В сфері захисту довкілля від відходів та небезпечних речовин загальнодержавна екологічна програма Уряду передбачає:

забезпечення 70% побутових відходів міст з населенням не менш як 250 тисяч осіб на

спеціалізованих та екологічно безпечних полігонах, а також до 2020 року зберігання в повному обсязі таких відходів, а також зменшення до 2020 року в спеціальних місцях зберігання побутових відходів на 15% базового рівня частки відходів, що піддаються біологічній деградації;

збільшення до 2020 року в 1,5 разу обсягу заготівлі, утилізації та використання відходів як вторинної сировини;

запровадження новітніх технологій утилізації твердих побутових відходів;

забезпечення до 2020 року остаточного знешкодження накопичених непридатних до використання пестицидів шляхом запровадження екологічно безпечних технологій їх знешкодження та розроблення і виконання до 2020 року плану заходів щодо заміни особливо небезпечних хімічних речовин, що виробляються і використовуються в основних секторах національної економіки, та забезпечення їх безпечного транспортування і зберігання;

створення системи безпечного поводження з медичними відходами.

7.1. За життя без сміття.

Проблема смітників стоїть перед людством, мабуть, з того самого часу, як воно з'явилося на землі, і чимдалі, тим вона стає серйознішою.

Три тисячі переповнених сміттєвих полігонів і десятки тисяч нелегальних смітників становлять небезпеку для природи й людей. Тільки впровадження замкнутого циклу переробки побутових відходів дозволить вирішити цю проблему.

На сьогодні в Україні проблема смітників – одна з найважливіших і найактуальніших серед проблем забруднення навколишнього середовища. Ця проблема настільки нагальна не тільки в Україні, а й у всьому світі, що навіть з'явився такий вислів "відходи беруть нас за горло".

У кожному людському помешканні утворюється величезна кількість непотрібних матеріалів та виробів, починаючи від старих газет та журналів, порожніх консервних банок, пляшок, харчових відходів, обгортки та упаковок, закінчуючи битим посудом, зношеним одягом та поламаною побутовою чи офісною технікою. Кожного дня ми змушені стикатися з відходами: вдома, на вулиці, біля торгових точок. Всюди нас оточують папірці, обгортки з пластика, скло, целофан і т. ін.

Із зростанням кількості міст та промислових підприємств постійно збільшується кількість відходів. Промислові і побутові відходи створюють безліч проблем, таких як транспортування, зберігання, утилізація та ліквідація.

Сміття утворюється і накопичується не лише у житлових приміщеннях, а й у офісах, адміністративних спорудах, кінотеатрах і театрах, магазинах, кафе й ресторанах, дитячих садках, школах, інститутах, поліклініках та лікарнях, готелях, на вокзалах, ринках чи й просто на вулицях.

Викидаючи сміття, люди порушують один з основних екологічних законів кругообіг – речовин у природі. Адже, вилучаючи з природи чимало речовин, людина змінює їх до невпізнанності повертає у природу у вигляді сміття, яке не розкладається на вихідні речовини природнім шляхом.

Коли більшість із нас виходить із під'їздів багатоповерхових будинків, перше, що бачимо, – це смітники. Таке значне зростання кількості відходів – результат, передусім, зміни способу життя людей та надзвичайного поширення предметів одноразового використання. Нерегулярне вивезення побутових відходів, накопичування їх в міських кварталах викликає неприємний запах та сприяє розмноженню мух – переносиків різних інфекційних захворювань.

Якщо не за рівнем життя, то принаймні за кількістю побутових відходів Україна не відстає від середньоєвропейського показника. Поступово наша країна перетворюється на смітник Європи. Щороку накопичується близько 10 млн. тонн сміття, близько 160 тисяч гектарів землі в Україні зайнято під смітники (це близько 700 смітників, що існують в кожному місті або селі). Замість того, щоб приносити прибуток і без того небагатій країні, мільйони тонн відходів отруюють землю, воду, повітря. За прогнозами як закордонних, так і вітчизняних фахівців, екологічна ситуація в Україні, без перебільшення, наближається до критичної, адже переробкою відходів у нас займаються на дуже низькому рівні.

Усі відходи поділяються на:

- побутові, що утворюються в результаті життєдіяльності людей та амортизації предметів побуту;
- промислові, що утворюються при виробництві продукту, або виконанні робіт, під час яких вони втратили свої споживні якості;
- сільськогосподарські, що утворились в сільськогосподарському виробництві;
- будівельні (відходи в процесі будівництва будівель споруд, виробництва будівельних матеріалів);
- споживання (вироби і машини, що втратили свою споживчі властивості в результаті фізичного і морального зносу);
- радіоактивні (невикористані радіоактивні речовини і матеріали, що утворюються при роботі ядерних реакторів, при виробництві та використанні радіоактивних ізотопів).

Кількість відходів та їх склад залежить від багатьох чинників і можуть значно відрізнятись навіть на сусідніх вулицях міста. Структура відходів визначається рівнем розвитку країни, специфікою і розміщенням промислових та господарських об'єктів тощо.

Шляхи розв'язання проблеми

На сьогодні в Україні поводження з відходами визначається Законами “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про відходи”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, “Про поводження з радіоактивними відходами”, “Про

металобрухт”, Кодексом України про надра, а також “Програмою поводження з твердими побутовими відходами”, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України № 265 від 4 березня 2004 р., іншими нормативними документами.

Зокрема, згідно статті 5 Закону України “Про відходи”, основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є “пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров’я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально сировинних та енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства...

Стаття 15 Закону “Про відходи” зобов’язує громадян України, іноземців та осіб без громадянства дотримуватись законодавчих вимог, оплачувати діяльність підприємств, що займаються ліквідацією відходів, виконувати інші обов’язки щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища відходами. Українське законодавство стосовно поводження з відходами постійно вдосконалюється. У цьому беруть участь не лише державні установи, а й громадські організації.

Усього в країні під сміттям різного виду і походження зайнято 160 тисяч гектарів земельних угідь. Виникла навіть наука про смітники – техногенна геологія. Модуль техногенного навантаження на одиницю площі нашої країни становить 41391 тону на квадратний кілометр, відповідно на одного жителя – 480 тонн. Це позамежні цифри. Україна – одна з найбільш забруднених і екологічно напружених країн світу. Для порівняння: техногенне навантаження на одиницю площі в нашій країні вдесятеро перевищує таке в Росії.

Порівняння з передовими країнами світу просто некоректне, оскільки в них утилізація промислових відходів здійснюється на 65-80% поточного виходу. Надію вселяє той факт, що ще років 15-20 тому ситуація в більшості країн була приблизно такою самою, як сьогодні в Україні: відходи в основному відправляли на смітники, полігони для поховання або спалювали. Людство дійшло висновку, що потрібно принципово змінювати підхід до побутового сміття як такого. Переоцінка цінностей сталася на початку 80-х років ХХ ст., коли розвинені країни зрозуміли, що стосовно відходів метод “як з очей, так і з думки” проблеми не вирішує.

Як правило, прибирати й ліквідувати тверді побутові відходи повинна місцева влада. Прибирання оплачується з місцевого бюджету, який в свою чергу формується з місцевих податків, тобто тип ліквідації сміття і якість прибирання визначаються бажаннями і фінансовими можливостями місцевих жителів.

Утилізація (застосування з користю) сміття у великих містах і міських агломераціях – надзвичайно важлива народногосподарська проблема.

Найбільш широко застосовуються компостування, спалення і піроліз твердих побутових відходів. Найбільш простим способом знешкодження і переробки твердих побутових відходів є компостування. Це аеробний біологічний процес із виділенням тепла під впливом термофільних мікроорганізмів, які окислюють органічну речовину. З 30 т. компосту, вивезеного на 1 га сільськогосподарських угідь, можна отримати до 0,5 т. азоту, фосфору і калію, а також 1 т. вапняку. Особливо ефективно компостування в тих районах, де вміст органічних речовин у смітті значний і є потреба в добривах.

Спалення сміття набуло широкого поширення в останні десятиріччя. Перевагою процесу є можливість використати сміття як енергетичну сировину. У середньому з 1 т. твердих відходів можна отримати 1000 кг пари і 150 кВт електроенергії. До недоліків методу слід віднести утворення великої кількості пилу і шлаку, а також значне забруднення атмосфери.

Останніми десятиліттями частка твердих побутових відходів (далі ТПВ), які спалюють з утилізацією матеріалів і теплоти, неухильно зростає. Теплоту від спалювання ТПВ можна використовувати для одержання гарячої води чи водяної пари (утилізаційні котельні), електроенергії за рахунок роботи водяної пари (утилізаційні електричні станції), теплоти та електроенергії (утилізаційні теплоелектроцентралі).

У разі використання ТПВ як палива беруть до уваги два основні принципи: їх теплотворну здатність та вплив на стан природного середовища продуктів згоряння. Враховують і доступність для масового використання та необхідну активність, яка забезпечує горіння ТПВ.

Завдяки вже відпрацьованій технології на деяких сміттеспалювальних заводах при ліквідації твердих відходів отримують електроенергію або пару.

В Україні сміттеспалювальні заводи діють у Києві, Харкові та інших містах. Попереднє сортування сміття на заводах за існуючою технологією не передбачається.

Останнім часом вчені багатьох країн виказують занепокоєння у зв'язку із зростаючими викидами в атмосферу забруднюючих речовини сучасними сміттеспалювальними підприємствами. Причиною цього стали відомості про те, що внаслідок спалювання пластмаси та деяких видів паперу утворюються нові хімічні речовини – діоксини і фурани, які з викидами надходять у повітряний басейн. Стандартів гранично допустимих рівнів концентрації діоксинів у багатьох країнах немає. Занепокоєння також викликає наявність зольних домішок на сміттеспалювальних підприємствах, оскільки вони містять важкі метали.

Спецобладнання на побудованих за радянських часів українських ССЗ не розраховане на ефективну боротьбу з забрудненнями, в тому числі і діоксинами. Загалом, діяльність вітчизняних сміттеспалювальних заводів офіційно визнана небезпечною. Крім того, дорогий природний газ та електроенергія роблять діяльність вітчизняних підприємств збитковою. Їх закриття вважається справою часу, і лише відсутність коштів на альтернативні методи поводження з відходами є причиною того, що ССЗ усе ще працюють.

Від спалювання до реутилізації. Спалювання, як захід для ліквідації побутових відходів, явище позитивне, особливо, якщо це супроводжується постачанням електроенергії або пари. Але ж з відходів можна вилучати певні речовини – метал, скло, папір, гуму, пластмасу тощо з метою їх повторного використання. Процес вилучення з відходів цінних компонентів з подальшою ліквідацією у природокористуванні зветься утилізацією. Якщо вилучені згодом компоненти стають сировиною для іншого виробництва, то в такому разі користуються поняттям реутилізація.

Теоретично всі відходи повинні підлягати реутилізації, але процес вилучення із сміття цінних компонентів досить складний. В деяких регіонах, наприклад в США, реутилізується до 22% відходів.

Алюміній, скляний посуд і сталь можуть бути реутилізовані практично безмежно.

За існуючими оцінками, близько 90% скляних відходів придатні для відновлення. Кожна тонна скляного бою економить майже 1,2 т. первинної сировини.

Реутилізація макулатури сприяє збереженню мільйонів гектарів лісу, економії енергії і води, зниженню забруднення атмосфери і води.

Донедавна більша частина молока, молочнокислих продуктів, безалкогольних напоїв і пива розливалась виробниками у скляні пляшки, які можна було здавати, повертаючи їх закладну вартість. Машини розвозили пляшки і доставляли назад порожні, їх відмивали і знову наповнювали. Така система ефективна лише в тому разі, коли відстань між виробником і споживачем невелика. Однак по мірі зростання відстаней транспортні витрати стали надто великими, а споживачеві доводиться платити не лише за пляшки, а й за їх перевезення.

З'явився інший вид тари – легкої, яку можна викинути і не везти назад. Одночасно вона виявилась дуже вигідною для її виробників – адже прибуток щоразу отримується від кожної виробленої пляшки чи банки!

Отож не дивно, що нинішня ситуація така – тара одноразового використання складає близько 6% усіх твердих побутових відходів, близько 50% негорючих відходів і приблизно 90% сміття на узбіччях доріг, яке не піддається біодеградації (тобто, не розкладається природнім шляхом).

Така тара небажана у екологічному відношенні, оскільки виробництво необхідних матеріалів та її самої спричинює забруднення повітря. Все це – приховані витрати, не вказані на товарному чеку. Покупець платить не лише за прибирання сміття, а й за забруднення повітря, лікування тощо. Екологічним активістам США, які добре усвідомлювали цю проблему, вдалося домогтися прийняття так званих “пляшкових біллів” у 9 штатах країни. Це сприяло тому, що споживачі поступово стали надавати перевагу тарі багаторазового використання.

Захоронення (могильники) використовуються як альтернатива відкритих звалищ. При цьому сміття просто закопують у землю або висипають на поверхню і зверху присипають шаром ґрунту. Оскільки відходи в такому випадку не горять і вкриті ґрунтом, вдається уникнути забруднення повітря і розмноження небажаних тварин. На жаль, саме ці обставини, а також фінансові можливості бралися, як правило, до уваги при влаштуванні могильників. Не враховувалося те, як відбувається кругообіг води, які речовини можуть утворитися в процесі розкладу сміття, як запобігти іншим небажаним явищам. Будь-яке зручне пониження рельєфу ставало місцем захоронення сміття. Із захороненням сміття пов'язані супутні екологічні проблеми:

- вимивання речовин і забруднення ґрунтових вод;
- утворення метану;
- просідання ґрунту.

Ще одна проблема – це утворення метану. І пов'язана вона з анаеробними процесами, які відбуваються у захоронених шарах сміття без доступу повітря. Утворюючись, цей газ може поширюватись у землі горизонтально, накопичуватись у підвалах приміщень і вибухати там при запалюванні. Поширюючись у вертикальному напрямку, метан спричинює отруєння й загибель рослинності. За відсутності рослинного покриву починається ерозія ґрунту, захоронені відходи оголюються і виходять на поверхню.

Найбільш ефективним є піроліз твердих побутових відходів, який включає дроблення і висушування сміття, видалення усіх неорганічних фракцій, нагрівання іншої маси до 485С без доступу повітря. Із 1 т. органічної маси добувається 160 л. штучної низько сірчистої нафти, 70 кг. вугілля, горючі газу. Однак такі заводи досить дорогі і ефективні в дуже великих містах. В сучасних умовах найсерйознішою проблемою є забруднення ґрунтових вод.

Все більше з'являється відомостей про негативний вплив звалищ на підземні води, а також на навколишні річки.

Вода – універсальний розчинник. Просочуючись крізь шари захоронених відходів, дощова (тала) вода “збагачується” різними хімічними речовинами, які утворюються у процесі розкладання сміття. Така вода з розчиненими у ній забрудниками називається фільтратом.

Коли вона проходить крізь необроблені відходи, утворюється особливо токсичний (отруйний) фільтрат, у якому поряд з органічними рештками наявні залізо, ртуть, цинк, свинець та інші метали з консервних бляшанок, батарейок та інших електроприладів, причому це все приправлено барвниками, пестицидами, миючими засобами та іншими хімікатами. Неграмотний вибір місць захоронення і нехтування засобами безпеки дозволяє цій отруйній суміші досягати водоносних горизонтів.

Отже, захоронення і спалювання – найпоширеніші шляхи, які застосовуються людством для вирішення проблеми твердих побутових відходів. Інші принципово нові методи, які дозволяють знешкоджувати сміття ще до того, як воно з'явилося, вивчатимуться надалі.

З огляду на вищесказане можна зробити такі висновки, що три тисячі переповнених смітєвих полігонів і десятки тисяч нелегальних смітників становлять небезпеку для природи й людей. Тільки впровадження замкнутого циклу переробки побутових відходів дозволить вирішити цю проблему.

Спостерігаючи за щоденним накопиченням відходів, не можна не подивуватись з того, який потужний потік матеріалів усіх видів рухається лише в одному напрямку – від місця видобування ресурсів на смітник. Так само, як природні екосистеми залежать від кругообігу речовин, так стійке існування технологічного суспільства, зрештою, залежатиме від людської здатності і вміння рециклізувати практично всі види матеріалів. У зв'язку з цим найдоцільніше застосовувати не один метод, а розробляти комплексну програму ліквідації відходів.

Італійська мафія у свій час пролила багато крові, щоб отримати контроль над сферою вивозу й утилізації сміття в Нью-Йорку, Чикаго й інших американських містах. Директори радянських смітєвих полігонів були найбільш можливими людьми. Смітники зберігають у собі дуже багато корисного й коштовного. Проблема

лише в тім, як корисне відокремити від некорисного. Якщо не навчитися робити цього, сміття стане джерелом великих екологічних, соціальних й економічних проблем. У нашій країні поки що так і відбувається.

Для всіх нас дуже важливо усвідомити, як це усвідомили мешканці розвинених країн, наскільки “смітєвий вал” небезпечний для міста, довкілля. Не менш важливо й те, що й цю проблему можна легко подолати, зробивши невелике зусилля над собою.

На жаль, знайдуться лише поодинокі громадяни, котрі нестимуть обгортки від морозива чи бляшанку від пива бодай 100 метрів, розшукуючи смітник. Але й навіть коли цей смітник поруч, наприклад, на зупинці транспорту, все одно, купи сміття знаходяться де завгодно поруч із ним.

Мотивувати людей розділяти відходи нескладно, особливо дітей і молодих людей. Молодь швидше розуміє, що держава – це вони самі, і про свою країну треба дбати, а не вимагати „дай”, „ти зобов’язана!”. Так само вони розуміють, що вільної території під складування сміття немає, й помирати від онкології, живучі поруч із полігоном, ніхто не хоче.

То ж, можливо, європейський вибір починається з банально знайомого з дитинства, але такого складного принципу – **чисто не там, де прибирають, а там де не сміять.**

Список використаних джерел:

Україна. Кабінет Міністрів. Деякі питання Державної компанії з утилізації відходів як вторинної сировини [Текст] : постанова від 22 листоп. 2010 р. № 1074 / Україна. Кабінет Міністрів // Офіційний вісник України. - 2010. - № 93. - С. 9-12.

Біловицька, Н. Бактерії проти сміття [Текст] : [як за допомогою мікроорганізмів можна утилізувати побутові відходи] / Н. Біловицька // Урядовий кур’єр. - 2010. - 20 жовт. - С. 19.

Бойченко, С. В. Європейський досвід утилізації та рециклінгу транспортних засобів [Текст] / С. В. Бойченко // Екологічний вісник. - 2015. - № 6. - С. 12-13.

Бублик, М. Відходи - в доходи! [Текст] : [як отримати користь із мулу очисних відстійників] / М. Бублик // Україна молода. - 2011. - 2 лют. - С. 9.

Вахула, О. М. Світові тенденції проблем перероблення полімерних відходів [Текст] / О. М. Вахула // Безпека життєдіяльності. - 2013. - № 6. - С. 36-39.

Деркач, М. Екологічно безпечна переробка твердих побутових відходів - це перш за все здоров’я 46 мільйонів громадян України [Текст] / М. Деркач // Голос України. - 2012. - 4 січ. - С. 3

Діхтярьов, В. Український "клондайк" небезпечних відходів [Текст] / В. Діхтярьов // Фінансовий контроль. - 2013. - № 11. - С. 31-34.

Довга, Т. Впровадження сучасних технологій рециклінгу твердих побутових відходів [Текст] / Т. Довга // Економіка та держава. - 2011. - № 8. - С. 68-71.

Довга, Т. Міжнародний досвід рециклінгу твердих побутових відходів та можливість його використання в Україні [Текст] / Т. Довга // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 8. - С. 106-110.

Донков, В. Утилізація побутових відходів – нагальне завдання [Текст] /

В. Донков // Голос України. – 2017. – 15 квіт. – С. 12.

Желобецька, Т. Знаємо, розуміємо, а не діємо [Текст] / Т. Желобецька // Надзвичайна ситуація. - 2012. - № 7. - С. 58-59.

Желобецька, Т. Ф. Очистимо Україну від уживаних батарейок [Текст] / Т. Ф. Желобецька // Надзвичайна ситуація. - 2013. - № 5. - С. 52-53.

Загрози, які несе спалювання сміття! [Текст] // Безпека життєдіяльності. - 2014. - № 8. - С. 21-22.

Землю поглинають звалища [Текст] // Голос України. - 2010. - 20 листоп. - С. 9.

Ковальова, В. Скарби у... смітті [Текст] / В. Ковальова // Урядовий кур'єр. - 2012. - 15 серп. - С. 8.

Крисінська, Д. О. Україна без сміття: який шлях ров'язання проблеми обрати? [Текст] / Д. О. Крисінська // Екологічний вісник. - 2016. - № 6. - С. 28-31.

Куц, Л. Те, що у нас називають відходами, на Заході - корисний продукт [Текст] / Л. Куц // Голос України. - 2016. - 13 лип. - С. 12 ; Урядовий кур'єр. - 2016. - 13 лип. - С. 6.

Лиховид, І. Посортували - і знову в один смітник? [Текст] : [експерти: у нас немає навіть закону, який би чітко пояснював, що таке роздільний збір сміття] / І. Лиховид // День. - 2014. - 12 лют. - С. 8-9.

Микитенко, Л. І. Знешкодження, переробка та утилізація полімерних матеріалів [Текст] / Л. І. Микитенко // Екологічний вісник. - 2013. - № 5. - С. 21-22.

Море енергії - з океанів сміття [Текст] // День. - 2016. - 11-12 листоп. - С. 18.

Олексієвець, І. Л. Законодавче забезпечення формування галузі перероблення твердих побутових відходів в Україні [Текст] / І. Л. Олексієвець // Екологічний вісник. - 2013. - № 5. - С. 5-7.

Омелянчук, І. Як відходи перетворити в доходи? [Текст] : [лише 503 із майже 30 тисяч населених пунктів України мають роздільний збір сміття] / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр. - 2013. - 17 груд. - С. 7.

Петрук, М. П. Шляхи перероблення твердих побутових відходів в Україні та за кордоном [Текст] / М. П. Петрук // Безпека життєдіяльності. - 2011. - № 1. - С. 31-39.

Пишкін, І. І. Проблеми використання твердих побутових відходів у сучасних умовах [Текст] / І. І. Пишкін // Екологічний вісник. - 2012. - № 5. - С. 13-14.

Романчук, С. Вдосконалення діючого законодавства переробки відходів у контексті розвитку альтернативної енергетики України [Текст] / С. Романчук // Економіка та держава. - 2014. - № 11. - С. 121-125.

Савчук, М. Кругообіг сміття в Україні [Текст] / М. Савчук // Україна молода. - 2012. - 19 квіт. - С. 6.

Сміття стає картоном і плиткою [Текст] // Урядовий кур'єр. - 2013. - 1 жовт. - С. 3.

Юзич, М. Держінвестпроект закликає вкладати гроші... у сміття [Текст] / М. Юзич // День. - 2013. - 25 верес. - С. 7.

Зберігаючи довкілля, ми захищаємо Україну

Бібліографічний покажчик

Упорядник:

Карпінська Надія Лазарівна

Редактор

С. В. Сичова

Комп'ютерний набір

Н. Л. Карпінська

Комп'ютерна верстка

В. В. Шевченко

Відповідальна за випуск

М. Г. Максименко

Підписано до друку 15.06.2017, 40 стор. Тираж 4 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а
<http://libgonchar.org> E-mail: pobugonchara@ukr.net